

Сергій КОЗАК

**МИСТЕЦЬКА ПАЛІТРА (ТЕАТР, МУЗИКА, МАЛЯРСТВО)
В ТЕМАТИЦІ ЕМІГРАЦІЙНОГО ЧАСОПИСУ «УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ»
(1945, НІМЕЧЧИНА — 2000, США)**

Сергій Козак,

науковий співробітник

Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, Київ, Україна
доктор філософії Українського Вільного Університету, Мюнхен, Німеччина

<https://orcid.org/0000-0002-5849-9612>

detr19411@gmail.com

Анотація

У статті на основі матеріалів редакційного архіву часопису «Українські вісті» (1945–2000) розкрито зміст мистецької тематики на сторінках цього впливового видання, яке виходило у світ впродовж 55-ти років у Німеччині та США. Дописи газети про театр, музику, малярство та інші види мистецтва в колі української еміграції розглядаються як феномен української культури у світі, а наше мистецтво — як основа національної ідентичності.

Ключові слова: часопис, «Українські вісті», еміграція, мистецтво, культура.

**ARTISTIC PALETTE (THEATRE, MUSIC, PAINTING) IN THE THEME
OF THE EMIGRATION NEWSPAPER «UKRAINIAN NEWS»
(1945, GERMANY — 2000, USA)**

Serhiy Kozak,

Researcher at the T. Shevchenko Institute of Literature

of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Doctor of Philosophy of the Ukrainian Free University, Munich, Germany

Abstract

The article, based on materials from the editorial archive of the newspaper «Ukrainian News» (1945–2000), reveals the content of artistic topics on the pages of this influential publication, which was published for 55 years in Germany and the USA. The newspaper's articles about theater, music, painting and other types of art in the circle of Ukrainian emigration are considered as a phenomenon of Ukrainian culture in the world, and our art — as the basis of national identity.

Keywords: newspaper, «Ukrainian News», emigration, art, culture.

Важливим тематичним масивом часопису «Українські вісті» (далі — «УВ») були матеріали мистецької проблематики. Дописи про театр, музику, малярство тощо не лише раз у раз з'являлися на його шпальтах, а й фіксували різноманітний і змістовний літопис того мистецького простору української еміграційної спільноти, який формував її національну ідентичність.

Мета статті — з'ясувати зміст мистецького простору на теренах української еміграції (зокрема в Німеччині, США, Канаді, Австралії тощо) на прикладі публікацій часопису «УВ», які разом з матеріалами інших періодичних видань формують картину нашої мистецької присутності поза Україною, а також, взявши до уваги жанрові особливості, тематичне розмаїття, імена авторів таких дописів, довести, що газета «УВ» була і досі залишається одним з основних джерел на шляху досліджень культурно-мистецького життя українців у світі.

Методологічною основою для проблемно-тематичного, жанрового та організаційного аналізу публікацій видання мистецького змісту стали праці як теоретиків, так і істориків української журналістики, культурологів, а серед них — І. Крупського, О. Богуславського, В. Лизанчука, Н. Сидоренко, М. Тимошика, І. Срібняка, Л. Сніцарчук, М. Присяжного, а також О. Забужко, С. Павличко та ін.

Не можемо оминути й того, що цінні відомості про знакові мистецькі події та окремих мистців повоєнного періоду містяться в мемуарах відомих українських емігрантів. З-поміж них — спогади й епістолярна спадщина Івана Багряного, Володимира Кубійовича, Василя Маркуся, Юрія Шевельова, Уласа Самчука, Ростислава Василенка, Петра Балея, Михайла Гояна, Романа Рахманного (Олійника), Омеляна Антоновича, Григорія Костюка та ін. І навіть беручи до уваги те, що інколи особливістю таких видань є їхня суб'єктивність, що ґрунтується на особистісних враженнях, усе ж масив значущих подробиць також формує тло, на якому розгорталося творення і тривале видавання «УВ».

Щодо методів, ми спиралися на філософські, загальнонаукові і спеціальні принципи наукових досліджень. Зосібна логічний та історичний методи дали можливість зосередитися на найсуттєвішому й таким чином позбутися в дослідженні другорядного, а практика спостереження, що є одним з найголовніших емпіричних методів, забезпечила своєрідний відбір різноманітних фактів, зокрема на шляху з'ясування редакційної політики часопису щодо матеріалів мистецької тематики. В контексті опрацювання проблематики розділів застосовано історико-оглядовий, історико-хронологічний і біографічний методи, а також метод класифікації документів. З метою досягнення об'єктивності у вивченні змісту газетних матеріалів використано метод контент-аналізу. В процесі створення бібліографічного покажчика публікацій співробітників і авторів газети «УВ» ми вдалися до бібліографічно-описового методу.

Джерельна база статті ґрунтується передусім на матеріалах мистецької тематики авторів і головних редакторів часопису, як-от: Івана Багряного, Віталія Бендера, Михайла Воскобійника, Василя Гришка, Анатолія Юриняка, опублікованих в «УВ» та іншій періодиці діаспори, а також розвідках про видання сучасних авторів — Олексія Коновала та Івана Дзюби, що вийшли друком уже в незалежній Україні. Крім цього, опрацьовано і взято до уваги значний обсяг допоміжної літератури.

Також джерельна база була доповнена архівними матеріалами Українського Вільного Університету (Німеччина) та відділу рукописів Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України. Втім, основу джерельної бази дослідження склали: архів редакції часопису в м. Детройт (США) і насамперед — повний комплект підшивок газети «УВ» за 1945–2000 роки.

Тисяча чотириста п'ятдесят чотири (1454) — саме стільки матеріалів мистецької тематики різних жанрів (інформації, репортажі з виставок картин, театральні рецензії, відгуки на мистецькі видання тощо) з'явилося на сторінках газети впродовж її існування. Перша така інформація опублікована 1 грудня 1945 року¹, і вістила вона читачам про два концерти хорової капели бандуристів «Україна»; натомість хронологічно останнім дописом на цю тему стала надрукована 28 травня 2000 року розповідь про відому співачку Ганну Шерей². Таким чином, тема культурних набутків українців супроводжувала часопис протягом усієї його історії.

Зокрема, значну увагу творці «УВ» приділяли відзначенню ювілеїв і вшануванню пам'яті класиків українського мистецтва (Івана Котляревського, Панааса Саксаганського, Миколи Лисенка, Олександра Довженка тощо), виступам танцювального ансамблю Василя Авраменка, прем'єрам ансамблю українських акторів Володимира Блавацького, театру-студії Йосипа Гірняка, успіхам капели бандуристів під управою Григорія Китастого, зосібна в Парижі (інформація за 13 листопада 1958 року); так само «УВ» вітали тріумфальний виступ у Німеччині хору під орудою Григорія Верьовки з України (стаття «Безсмертна Україна» за 12 листопада 1959 року) та ін.

Широко інформувала газета і про мистецькі виставки: Олександра Архипенка, Михайла Черешньовського, Івана Кейвана, Едварда Козака (причому, починаючи з перших років еміграції, в міру налагодження життя діаспори вернісажі мистців стануть звичним явищем). Друкувалися статті, присвячені мистецтву Юрія Соловія, Роберта Лісовського, Святослава Гординського та інших знаних авторів.

Безсумнівно, що пізнавальними для сучасних дослідників культури діаспори є й тогочасні повідомлення «УВ» про офіційні заходи з історії тих чи тих мистецьких колективів еміграції — збори, з'їзди, конференції, зосібна відомості про з'їзд Об'єднання українських музик³, заснування театру «Розвага»⁴, перші кроки української музичної школи у Фюссені⁵ та ін.

Прикметно, що редакція не лише інформувала про ту чи ту подію з мистецтва, а часто сама ставала місцем зустрічей з відомими представниками культури. Наприклад, 5 лютого 1959 року «УВ» вмістили інформацію «Олександр

¹ Два концерти хорової капелі «Україна». Українські вісті. 1945. Ч. 3, 1 груд.

² Романенко О. Любила людей, а люди любили її... Українські вісті. 2000. 28 трав.

³ Повідомлення. Українські вісті. 1946. 21 квіт.

⁴ Рік праці театру «Розвага». Українські вісті. 1947. Ч. 2, Різдво.

⁵ Музична школа в Фюссені. Українські вісті. 1946. 9 трав.

Архипенко — гість «Українських вістей» такого змісту: «У суботу 31 січня редакцію відвідав великий мистець нашого часу, світової слави скульптор Олександр Архипенко. У колі співпрацівників редакції й деяких гостей, серед яких була також німецька поетка Елізабет Котмаер, дорогий гість виклав засади свого мистецтва. Архипенко приїхав до Європи у справі підготовки виставки своїх творів, яка має відбутися протягом 1960 року в найголовніших європейських містах. Вечір з майстром пройшов цікаво й у невимушеній атмосфері».

Змістовними публікаціями часопис вшановував творчість маляра Михайла Дмитренка з Детройта (19 лютого 1989), композитора і диригента Андрія Гнатишина з Відня (19 листопада 1989), диригента Марка Антоновича з Амстердама (29 липня 1951), співачку Квітку Цісик зі США (14 січня 1990), балерину Рому Прийму (Нью-Йорк) (24 лютого 1949, 20 січня 1963), оперного співака Мирослава Скалу-Старицького (15 лютого 1951); розповідав про прем'єру вистави «Патетична соната» Миколи Куліша в Парижі (5 жовтня 1950), українську музичну школу у Франції (23 квітня 1955), концерт хору «Ватра» (Різдво 1949), українську кіноспілку «Промінь» (1 березня 1959), окреслюючи таким чином іменами й назвами різнобарвний мистецький ландшафт української еміграції.

Важливість таких публікацій «УВ» ще й у тому, що після проголошення незалежності вони ставали тим матеріалом, який лягав в основу дописів і розвідок для різних довідкових видань, що (вже для України) розкривали подробиці мистецького життя діаспори.

Особливого значення часопис надавав виступам українських мистців перед чужинцями, підтримуючи кожне прагнення українських колективів на шляху ознайомлення зі зразками нашої культури (виступ балетного гуртка і оркестру новоульмського українського табору в Клубі американського Червоного Хреста (16 травня 1946), вечір української пісні в американському університеті (28 травня 1953), виступ українського Візантійського хору в голландському Утрехті (31 травня 1959) тощо).

До мистецького літопису «УВ» увійшли й публікації про вечір малярської творчості В. Кричевського в Нью-Йорку (17 березня 1963), оповідь про українського диригента, керівника хорів «Думка» (Україна) і «Україна» (Німеччина, Канада) Нестора Городовенка (4 жовтня 1964), виставку Якова Гніздовського, яка відбулася у жовтні 1965 року в Нью-Йорку, та ін. Не залишилася поза увагою часопису й малярська виставка Олекси Грищенка в Нью-Йорку (8 лютого 1959).

З матеріалами на теми мистецтва і загалом культури на сторінках газети постійно виступало широке коло письменників, науковців, мистців — іменами багатьох з них Україна сьогодні може пишатися, а їхні твори увійшли до активу нашої культури: Дмитро Чижевський, Юрій Шерех (Шевельов), Ігор Костецький, Юрій Клен, Михайло Орест, Ігор Качуровський, Ростислав Василенко, Валер'ян

Ревуцький, Любов Дражевська, а пізніше й молодші — поетеси й мисткині Віра Вовк, Емма Андіївська та ін.

Про діяльну участь літераторів у висвітленні мистецького життя діаспори свідчать от хоча б такі дописи: Василя Барки, який присвятив огляд відкриттю мистецької виставки в Глен-Спей (12 лютого 1989), Григорія Костюка з нагоди вистави в театрі Лідії Крушельницької «Чорна Пантера і Білий Ведмідь» за твором В. Винниченка⁶, Василя Онуфрієнка — про Співоче товариство «Боян» у Сідней (17 грудня 1961), Остапа Тарнавського — про виставу «Подорож у легендарний Київ» за поемою Н. Забіли в театрі Лідії Крушельницької (1 травня 1983) тощо.

Театр закордонних українців — окрема сторінка на шпальтах видання. Тут і поготів знаходимо відомості про малознані, вважай, унікальні колективи (нехай почасти й аматорські, але майже завжди за участю також і професійних акторів!): театральний гурток у бельгійському Льежі, Театр малих форм в австралійській Аделаїді під орудою Ростислава Василенка. Окрім того, своїми матеріалами «УВ» збагачували й еміграційне театрознавство, публікуючи, зокрема, рецензії і відгуки на такі вистави українських театральних гуртів, як «Жайворонок» у театрі В. Блавацького, «Украдене щастя» у Вінніпезі й Парижі, «Лісова пісня» в Нью-Йорку, «Сватання на Гончарівці» в Торонто, «Великий льох» за твором Т. Шевченка в театрі-студії Й. Гірняка в австрійському Ляндеку, «Запорожець за Дунаєм» у Франції тощо. З рецензіями і відгуками нерідко виступали такі впливові автори, як Ігор Костецький, Юрій Шерех (Шевельов), Святослав Гординський, Остап Грицай, Петро Одарченко, Ростислав Василенко та ін.

Раз у раз з'являлися інформації про концерти й гастролі уславлених діаспорних колективів — хору Олександра Кошиця, квартету під орудою Петра Китастого, капели бандуристів під керівництвом В. Божика. Привернули увагу читачів і публікації на теми інтерпретації українських народних та стрілецьких пісень⁷, голосового багатства українців⁸, цикл статей на тему «Мистець і проблема нашого часу»⁹.

Хіба можуть не зацікавити сучасних дослідників дописи з такими промовистими заголовками: «Українські фільми в Англії»¹⁰, «Український хор у Чилі», «Товариство акторів у Міннеаполісі», «Українське музичне товариство Альберти», «Театральний ансамбль з Вашингтону «Ми — з України»» «П'єса «А ми тую червону калину...» у Філадельфії», або ж стаття тогочасного редактора «УВ» Віталія Бендера «Національне мистецтво — велика зброя» чи

⁶ Костюк Г. Вперше на американському континенті. Українські вісті. 1980. 17 груд.

⁷ Михайло Дуда — найкращий інтерпретатор народної та стрілецької пісні. Українські вісті. 1951. 2 серп.

⁸ Дуда Михайло. Голосове багатство українців. Українські вісті. 1951. 9 серп.

⁹ Соловій Юрій. Друге покоління модерністів. Українські вісті. 1951. 11 берез.

¹⁰ Франчук П. Українські фільми в Англії. Українські вісті. 1951. 22 берез.

анонс: ««Мазепа» в українській постановці в Нью-Йорку (20 грудня 1951). Відтак на сторінках часопису зустрічаємо розповіді й про маловідомі явища з культурної історії.

Прикметно, що з наближенням незалежності, наприкінці 1980-х — на початку 1990-х, мистецький рельєф на шпальтах видання помітно змінюється за рахунок публікацій про виступи мистців з України, які в той час усе частіше перетинають кордони країн, де була діаспора, а газета таким чином вітає їх на своїх сторінках, зокрема Галину Менкуш і Неонілу Крюкову, скрипаль Кирила Стеценка, артиста театру ім. М. Заньковецької Святослава Максимчука, львівський фольклорний театр, хор «Дударик» та багатьох інших. У свою чергу — після заборон і недовіри — в містах України з величезним успіхом відбуваються концерти капели бандуристів ім. Т. Шевченка, тріо молодих українців у складі Віктора Мішалова, Петра Писаренка і Юліана Китастого та ін.

Водночас творці «УВ» намагалися не обмежуватися українськими мистецькими об'єктами, а давали читачам інформацію про світове культурне життя — таким чином передплатники на шпальтах видання мали можливість зустрічатися з Федеріко Гарсія Лоркою, Генріхом Манном, Полем Верленом, Сальвадором Далі, Гуго Гофмансталем та багатьма іншими митцями. А ще — знайомитися з оповідями про Мічиганський оперний театр (14 травня 1989), участь українських фахівців у міжнародному конгресі музикознавців тощо.

Регулярно провадилися газетні рубрики «Мистецькі новини», «Література й мистецтво», а також «Хроніка», значну частину змісту яких присвячували темі різних видів мистецтв. Нові відомості читач знаходить у матеріалах про художника Михайла Бойчука (лекція в Нью-Йорку), композитора Василя Барвінського (вечір пам'яті в Мюнхені).

Постійно зверталися до мистецької спадщини Тараса Шевченка, драм Лесі Українки, театральних вистав в Україні. Загалом можна підсумувати, що за мистецьким життям як в Україні, так і в діаспорі «УВ» стежили уважно, жодне більш-менш помітне явище не залишалося без відгуку — або схвального, або полемічного.

Часто коментували й публікації «Літературної України» та інших видань про заходи культури й мистецтва. Жваво обговорювали події навколо Клубу творчої молоді, утисків молодого режисера Леся Танюка, руйнування присвяченого Т. Шевченкові вітража в Київському університеті, підпалу Центральної наукової бібліотеки в Києві, переслідування «поетичної школи» в українському кіно та її лідера Сергія Параджанова. Власне, «всі вияви і факти гноблення національної культури були припилювані й належно оцінені» часописом «УВ»¹¹.

¹¹ Дзюба Іван. Енциклопедія українського опору. Дзюба Іван. Енциклопедія українського опору. «Українські вісті» в Європі й Америці (1945–2000): бібліогр. покажч. змісту газ. «Українські вісті»: у 2 т. / Сергій Козак, Фондація ім. Івана Багряного. Київ: Літературна Україна: Ярославів Вал, 2010. Т. 1. С. 8

Майже півтори тисячі публікацій різних жанрів на мистецькі теми — це, звісно, не тільки кількісний набуток, а й той духовний масив, який засвідчив, що українська еміграція жила інтенсивним культурним життям і, плекаючи мистецькі раритети, прагнула зберегти на чужині й свою тотожність, усвідомлюючи, що мистецтво — це основа національної ідентичності.

References

- Duda, M. (1951) *Holosove bahatstvo ukraintsiiv* [Vocal richness of Ukrainians]. *Ukrainski visti* [Ukrainian News], August 9. [in Ukrainian]
- Dva kontserty khorovoi kapely "Ukraina" [Two concerts of the "Ukraine" choir]. *Ukrainski visti* [Ukrainian News], 1945, No. 3, December 1. [in Ukrainian]
- Dzyuba, I. (2010) *Entsyklopediia ukraïnskoho oporu. "Ukrainski visti" v Yevropi y Amerytsi (1945–2000): bibliohr. pokazhch. zmistu haz. "Ukrainski visti": u 2 t.* [Encyclopedia of Ukrainian resistance. "Ukrainian News" in Europe and America (1945–2000): bibliographic index of the content of the newspaper "Ukrainian News": in 2 vols.]. Kyiv: Literaturna Ukraina; Yaroslaviv Val, Vol. 1. [in Ukrainian]
- Franchuk, P. (1951) *Ukrainski filmy v Anhlії* [Ukrainian films in England]. *Ukrainski visti* [Ukrainian News], March 22. [in Ukrainian]
- Kostiuk, H. (1980) *Vpershe na amerykanskomu kontynenti* [For the first time on the American continent]. *Ukrainski visti* [Ukrainian News], December 17. [in Ukrainian]
- Muzychna shkola v Fiusseni [Music school in Füssen]. *Ukrainski visti* [Ukrainian News], 1946, May 9. [in Ukrainian]
- Mykhailo Duda – naikrashchyi interpretator narodnoi ta striletskoi pisni [Mykhailo Duda – the best interpreter of folk and rifle songs]. *Ukrainski visti* [Ukrainian News], 1951, August 2. [in Ukrainian]
- Povidomlennia [Announcement]. *Ukrainski visti* [Ukrainian News], 1946, April 21. [in Ukrainian]
- Rik pratsi teatru "Rozvaha" [A year of work of the "Rozvaha" theater]. *Ukrainski visti* [Ukrainian News], 1947, No. 2, Christmas. [in Ukrainian]
- Romanenko, O. (2000) *Liubyla liudei, a liudy liubyly yii...* [Loved people, and people loved her...]. *Ukrainski visti* [Ukrainian News], May 28. [in Ukrainian]
- Solovii, Yu. (1951) *Druhe pokolinnia modernistiv* [The second generation of modernists]. *Ukrainski visti* [Ukrainian News], March 11. [in Ukrainian]